

Nr 12.

Ankom till riksdagens kansli den 10 maj 1921 kl. 3 e. m.

Andra kammarens femte tillfälliga utskotts utlåtande, nr 12, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t i fråga om organisationen av statens affärsverksamhet.

Motionen. Uti en inom andra kammaren väckt, till femte tillfälliga utskottet hänvisad motion, nr 252, har herr Lübeck yrkat, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning rörande dels organisationen av de affärsdrivande verkens styrelser, dels möjligheten att bedriva statens nuvarande affärsverksamhet under friare former än hittills i syfte att därigenom vinna ökad trygghet för ekonomisk drift utan eftersättande av andra ur allmän synpunkt berättigade krav.

Beträffande den motivering, som framförts till stöd för yrkandet, får utskottet hänvisa till motionen.

Utskottet. Med det i motionen anförda uttrycket affärsdrivande verken torde i allmänhet avses järnvägsstyrelsen, generalpoststyrelsen, telegrafstyrelsen, domänstyrelsen och vattenfallsstyrelsen. Visserligen skulle möjligen den under lantmäteristyrelsen hörande statens reproduktionsanstalt och tekniska högskolans materialprovningsanstalt kunna hänföras under den anförda benämningen, men, då utskottet fått den uppfattningen, att motionären icke eller endast i mindre mån i sin framställning avsett dessa anstalter, hava dessa vid utskottets behandling av ämnet icke medtagits.

I fråga om en del av de affärsdrivande verken — i den mening uttrycket här ovan begränsats — hava inom riksdagen vid otaliga tillfällen framförts önskemål och uppslag, åsyftande att verken skulle skötas affärs- mässigt. Med riksdagens medverkan har också införts den anordningen,

att inom järnvägsstyrelsen och telegrafstyrelsen vid sidan av generaldirektören, vilken fortfarande är ensam beslutande, vid viktigare ärendens avgörande fungera s. k. fullmäktige, vilka icke få deltaga i beslutet men äga rätt att anföra avvikande meningar. För järnvägsstyrelsen och vattenfallsstyrelsen, vars organisation upptages här nedan, finnas därjämte s. k. överrevisorer.

Postverket är fortfarande organiserat helt och hållet efter det under äldre tider allenarådande systemet med generaldirektören ensam beslutande utan medverkan av utomstående.

Vattenfallsstyrelsen är däremot organiserad kollegialt med en generaldirektör som chef samt fyra privatmän som medbestämmande ledamöter. Vid 1920 års riksdag framfördes i kungl. proposition förslag om styrelsens omorganisation i ungefärlig överensstämmelse med järnvägsstyrelsen och telegrafstyrelsen, nämligen generaldirektör och fullmäktige. Inom riksdagen framkommo emellertid starka betänkligheter mot den föreslagna omorganisationen. Det konstaterades, att styrelsen under sin hittills varande organisationsform utan anmärkning och med tillfredsställande resultat löst de stora uppgifter, som åvilat densamma. På grund härav och med hänsyn bl. a. därtill, att ämbetsverket, som i stor utsträckning hade att räkna med en konkurrens från andra företagare, måste beredas en i möjligaste mån affärsmässig administration, kunde riksdagen icke bifalla den föreslagna omorganisationen utan ansåg, att den kollegiala formen borde bibehållas.

Vid sidan av det anförda, som huvudsakligen avser organisationen av ämbetsverkens styrelser, hava önskemål på olika sätt kommit till uttryck i fråga om ekonomisk skötsel av driften av de affärsdrivande verken. Sålunda arbetar sedan år 1919 den s. k. statsbane-ekonomikommissionen för tillgodoseende av affärsmässiga principer i fråga om statens järnvägar. Efter skilda framställningar av riksdagen ha för organisation av domänstyrelsens affärsverksamhet tillsatts kommittéer dels de s. k. träförädlings-sakkunniga och dels en kommitté för omorganisation av styrelsen, särskilt i syfte att bereda organ för försäljningsverksamheten.

Av det nu anförda torde ha framgått, att det sedan lång tid särskilt från riksdagens sida framförts strävanden att vid sidan av den sakkunskap, som inom de affärsdrivande verken representeras av verkens chefer och tjänstemän, bereda tillbörligt inflytande för element, som kunna representera på en gång allmänhetens önskemål om de affärsdrivande verkens tillgodoseende av allmänhetens berättigade krav och på samma gång den anslagsbeviljande myndighetens intresse av sparsamhet och rationell drift.

I den nu föreliggande motionen har framförts önskemål om ytterligare fortgående för att bereda de personer, som representera de allmänna synpunkterna, verklig medbestämmanderätt i fråga om de affärsdrivande verkens skötsel.

En av anledningarna till motionen torde ha varit, att de affärsdrivande verken anses sakna den smidighet vid förvaltningens skötsel, som utgör en förutsättning för affärsässig drift. Det må gärna medgivas, att denna bristande smidighet i många fall beror på, att verken sakna tillräcklig rörelsefrihet, och i en del fall på att riksdagen själv genom uppställandet av förutsättningar för beviljade anslag samt meddelandet av direktiv i övrigt medverkat till begränsning av denna frihet. Att så skett kan emellertid i sin ordning hava berott på, att den anslagsbeviljande myndigheten icke haft tillräckligt förtroende för verken i deras nuvarande organisation för att medge större frihet.

På många håll torde den känslan numera vara rådande, att något måste göras i syfte att bereda garantier för större affärsässighet inom de ifrågavarande verken. Det har visat sig, att t. ex. statens järnvägar haft större svårigheter att följa de olika konjunkturväxlingar, som inträffat under de senare åren. Till stor del har detta givetvis berott på ovanberörda bristande frihet i förvaltningen, särskilt de fasta taxorna och stor fast engagerad personal. Det är emellertid icke nog med att man konstaterar dessa förhållanden, utan det framstår som en nödvändighet att man gör klart för sig, om förhållandena måste vara sådana. Särskilt nu, då frågan om förståtligande av de enskilda järnvägarna bragts på dagordningen, framstår spørsmålet ännu nödvändigare. Visserligen pågår utredning, som ovan nämnts, om större affärsässighet vid statens järnvägsdrift, men denna torde icke vara inriktad på det nu föreliggande spørsmålet och är i varje fall begränsad till järnvägarnas område. Icke heller torde det kunna förväntas att de domänstyrelsen berörande utredningarna kunna på allvar för sin del upptaga denna fråga.

I samband med de nu berörda kommittéutredningarna kan utskottet icke underlåta att framhålla, att den omständigheten, att kommittéerna tillsatts, i och för sig utgör ett erkännande av, att vederbörande verk icke själva äro rustade att lösa de mest invecklade spörsmålen, utan att sakkunskap hos utomstående i dessa fall måst anlitas.

Den nuvarande fullmäktigeinstitutionen kan endast i mycket ofullständig grad uppfylla de önskemål om civil sakkunskap, som utskottet anser erforderlig. Givetvis kan det icke i längden tillfredsställa personer med den förmåga, som här avses, att finna sig utestängda från varje möjlighet

att själva medverka vid besluten i tvivelaktiga fall. Med det bristande inflytandet torde också följa minskat intresse och mindre ansvar. Utskottet håller därför före, att ett verkligt deltagande i besluten bör vara en förutsättning för ett gott och verkligt fruktbarande samarbete med de personer, som skola fylla fullmäktiges nuvarande uppgifter.

En annan punkt, där den nuvarande organisationen brister, är att ordnat samarbete saknas mellan de affärsdrivande verken. Utskottet håller före, att de gemensamma intressen, som existera för dessa verk, böra göra det angeläget att under kommunikationsministerns ledning avhandla gemensamma angelägenheter samt att former för ett sådant samarbete böra sökas.

En del andra spörsmål för affärsmessig drift ha framförts i motionen och kunna givetvis i detta sammanhang komma under bedömande, men då utskottet icke för sin del vill framhålla sådana reformer som önskvärda, annat än under den uttryckliga förutsättningen, att de affärsdrivande verkens styrelser få annan sammansättning, har utskottet här lämnat dessa spörsmål åt sidan i den förvissningen, att antydda reformer i fråga om styrelsernas sammansättning så småningom skulle framtvinga även andra viktiga frågors lösning.

I anslutning till det anförda får utskottet hemställa,

att andra kammaren måtte för sin del besluta, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i syfte att sådan kollegial sammansättning, som nu förefinnes hos vattenfallsstyrelsen, måtte införas även hos de övriga affärsdrivande verken för att därigenom vinna ökad trygghet för ekonomisk drift utan eftersättande av andra ur allmän synpunkt berättigade krav.

Stockholm den 11 maj 1921.

På utskottets vägnar:

ERIK LAURÉN.

Närvarande: herrar Laurén, Sjöström, Olsson i Gävle, Johnsson i Mörkhult, Lindström i Långnäs, Blomquist, Carlsson i Gävle, Norling, Eriksson i Östanfors och Lindmark.
